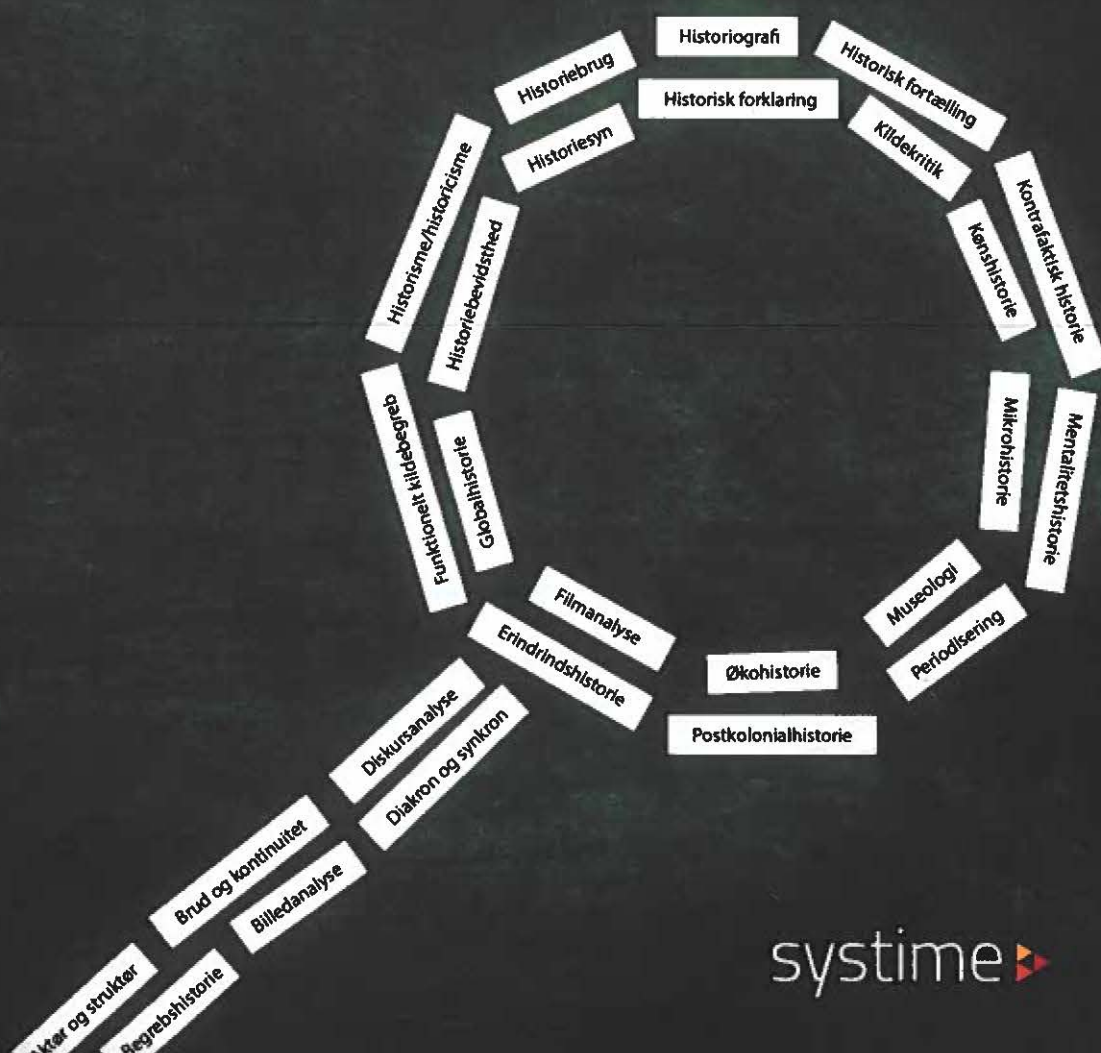

Christian Lund &
Brian Dupont Larsen

På sporet af historien

Opslagsbog til historiefagets teori og metode

2. udgave

systeme

13. Historiesyn

“ Hvad vil det sige at have et historiesyn? Hvilke idéer og forestillinger ligger bag et historiesyn? Hvilken betydning har historiesynet for vores måde at forklare og forstå historisk udvikling?

Historiesyn handler om vores syn på, hvilke kræfter der styrer historiens udvikling. At have et historiesyn indebærer dels en opfattelse af, hvad drivkræfterne bag historisk-socialt processer er, dels en opfattelse af hvilken mening og retning, historisk udvikling har. Gennem tidernes løb har der været mange forskellige bud på, hvad der styrede historiens gang. Man har peget på så forskellige ting som Guds vilje, skæbnen, filosofiske idéer, kongers bedrifter, økonomiske og magtpolitiske faktorer, klima, revolutioner og diskurser.

Vores opfattelse af fortiden er ikke kun afhængig af vores evne til at fortolke de kilder, vi har til rådighed. Historiesynet har nemlig stor indflydelse på vores fortolkning og fremstilling af fortiden. Derfor kan det være vigtigt at studere historiesyn. Når man fx laver •historiografiske analyser, dvs. studerer tidligere historikeres måde at skrive historie på, vil man ofte støde på anderledes og meget forskellige historiesyn. Historiesyn kommer imidlertid ikke kun til udtryk i faghistoriske fremstillinger, men i forbindelse med alle former for •historiebrug, fx historiske film samt identitetsmæssig og politisk historiebrug.

Definition | Historiesyn

Historiesyn betegner opfattelsen af, hvad der udgør historiens drivkræfter – hvilke kræfter og processer, der styrer historiens gang. At have et historiesyn indebærer bl.a. en forestilling om, at historisk forandring har en bestemt retning eller en mening.

75

Historyesyn som udtryk for en forestilling om tidens retning

Forskellige historyesyn kan adskille sig fra hinanden i forhold til, hvilket mønster eller hvilken retning, man tillægger historiens tid. Et cyklisk historyesyn indebærer, at tiden kører i ring. Det vil sige, at historien ingen retning har, fordi alt gentager sig. Dette syn kendes fra den græske oldtid og i mange ældre religioner, fx hinduismen. Den cykliske tidsopfattelse har sit ophav i landbrugskulturer med faste arbejdsrytmer og gentagne årstider, dvs. i samfund, hvor kulturen er underlagt naturens rytmer.

I vores vestlige kultur har man derimod tænkt historien som lineær, dvs. at tiden har begyndelse, retning og afslutning. Det kan komme til udtryk som et optimistisk-progressivt historyesyn, hvor udviklingen ses som en bevægelse i retning af noget nyt og bedre, men også som et pessimistisk-regressivt historyesyn, hvor fortiden ses som en tabt guldalder, og udviklingen betragtes som et forfald. Den sidste opfattelse kan spores i talemåden 'i de gode gamle dage'. Siden oplysningstiden er det mest det optimistisk-progressive historyesyn, der har præget vestlig historieskrivning med forestillingen om, at menneskeheden udvikler sig positivt fremad mod et mål.

Et sådant historyesyn kaldes også for et teleologisk historyesyn, dvs. at historien fører frem mod et bestemt mål 'telos'. Dette er fx tilfældet hos kommunismens grundlægger Karl Marx (1818-1883). Han ser historien som en klassekamp, der til sidst vil føre til det klasseløse kommunistiske samfund. Også det klassiske kristne historyesyn indebærer forestillingen om en lineær tid rettet mod et slutmål for historien – dommedag eller paradiset.

Teori | Francis Fukuyama og historiens afslutning – et teleologisk historiesyn

Den amerikanske idéhistoriker Francis Fukuyama (f. 1952) vakte international opsigt med sit værk *The End of History and the Last Man* (1992). Heri fremsatte han den tese, at afslutningen på den ideologiske konfrontation mellem liberalisme og kommunisme, som endte med kommunismens nederlag efter murens fald (1989) og Sovjets opløsning (1991), i en vis forstand ville betyde 'historiens afslutning'.

Fukuyama mente, at det moderne liberale demokrati og kapitalismen ville blive endegyldige samfundsformer, som med tiden ville blive globalt udbredte. Fukuyamas historiesyn er et teleologisk historiesyn, fordi han i sit forsøg på at legitimere kapitalismen og liberalismen som blivende samfundsnormer påstår, at historien har nået sit slutmål.

Idealisme, materialisme og marxisme – hvad driver historien?

Inden for faghistorien har det været meget almindeligt at skelne mellem det idealistiske historiesyn, det materialistiske historiesyn og det marxistiske historiesyn. Forskellen på de tre historiesyn drejer sig i høj grad om synet på historiens drivmiddel, dvs. om hvilke faktorer, der har mest indflydelse på historiens udvikling?

Idealisme indebærer det syn, at de afgørende drivkræfter i historien er menneskers idéer, enkeltpersoners handlinger og ideologiske strømninger, fx religion, filosofi eller politik. Historisk forandring skabes dermed primært på aktørniveau (se •aktør og struktur), hvor konger, statsmænd eller dominerende institutioner (fx kirken eller staten) spiller en fremtrædende rolle i udviklingen.

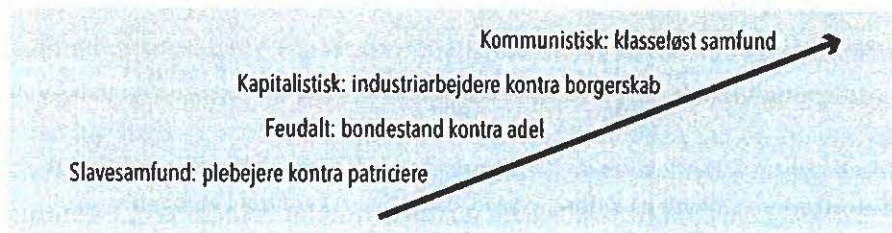
Materialismen har derimod særligt fokus på materielle levevilkår, fx teknologi, klima- og naturforhold, og ikke mindst materielle faktorer som sociale og øko-

nomiske forhold. Her fokuseres i særlig grad på, hvordan de magtmæssige forhold i samfundet er afgørende for den historiske forandring. Den typisk materialistiske forklaring lægger dermed vægten på strukturniveau, dvs. samfundets basale opbygning i socialklasser, produktion, levevilkår og styreformer, når den forklarer historisk udvikling. Det er i modsætning til den idealistiske forklaring, der typisk lægger vægten på aktørniveau, dvs. enkeltindividets betydning i historiske forløb.

I forlængelse af det materialistiske historiesyn findes det marxistiske historiesyn, udviklet af kommunismens grundlægger Karl Marx. Ifølge marxismen er ethvert samfund bygget på en konflikt mellem samfundets klasser. I middelalderens feudale samfund kom denne konflikt til udtryk i modsætningsforholdet mellem bønder og adel, dvs. mellem den besiddelsesløse klasse af fæstebønder og den jordejende adelsklasse. Med industrialiseringen og det kapitalistiske samfund i 1800-tallet kom konflikten til udtryk mellem industriarbejderne og det velstillede borgerskab, dvs. mellem lønmodtagere og de, der ejer produktionsmidlerne (virksomhederne). Den historiske udvikling tolkes dermed som en klassekamp, hvor de forskellige klassers modsatte interesser ses som hoveddrivmiddel i udviklingen. Hvis produktionsforholdene er mere til fordel for bestemte klasser end andre, så bliver tiden moden for en revolution, der baner vejen for et nyt samfund. Marxismens historiesyn rummer derfor en forklaring på, hvorfor der sker revolutioner, dvs. samfundsomvæltninger. Den historiske udvikling betragtes dermed som en række af helt bestemte samfundstyper, der med nødvendighed afløser hinanden (se model). Marxismens historiesyn kan dermed betegnes som et udtryk for • historicisme, fordi historiens udvikling styres af en almen lovmæssighed. De borgerlige revolutioner i Amerika (1776) og Frankrig (1789) ses netop som eksempler på, hvordan borgerskabets oprør mod enevælden, adelen og feudalismen spirede frem pga. produktivkræfternes udvikling med voksende handel og økonomisk vækst. Borgerskabsklassen ønskede en politisk magt, som svarede til dens nyvundne økonomiske status.

28

Teori | Marxistisk model over samfundstypenes udvikling

Det endelige mål for marxismen er afskaffelsen af kapitalismen – herunder den private ejendomsret til produktionsmidlerne – og herigennem at skabe et kommunistisk samfund, hvor klasse modsætningerne er ophørt. Marxismen har dermed et meget tendentiøst syn på historien, og selvom de færreste i dag ønsker at afskaffe kapitalismen for at indføre et kommunistisk samfund, er mange af idéerne i marxismens materialistiske historiesyn bredt accepterede. Det gælder i høj grad synet på sociale og økonomiske forhold som betydningsfulde i historiske analyser, dvs. at materielle forhold (basis) kan have en afgørende indflydelse på samfundets ideologier, herunder menneskers tænkning (overbygning).

Teori | Det materialistiske historiesyn: Basis og overbygning

Ifølge det materialistiske historiesyn afspejler samfundets overbygning samfundets basis. Det betyder, at ideologiske forhold (fx idéer og værdier) forklares ud fra samfundets sociale og økonomiske grundindretning. Basis betinger overbygning. Det materielle betinger det ideologiske.

Det pluralistiske historiesyn

Et udbredt historiesyn i dag er det pluralistiske historiesyn, som er en kombination af det idealistiske og det materialistiske historiesyn. Her opfattes historisk forandring ikke som noget, der kan forklares udtømmende på én måde ved at henvise til én type kræfter. Derimod opfattes historien som drevet af både menneskets idéer og handlinger (aktørniveau) og forskellige samfundsmæssige faktorer (strukturniveau). Her inddrages både sociale og økonomiske forhold, herunder produktionsforhold, magtmæssige relationer, kulturelle og ideologiske strømninger, når man prøver at forklare den historiske udvikling.

Metode | Fremgangsmåde til analyse af historiesyn i historiske fremstillinger

- Hvilken retning eller mening har historien? (fx cyklisk eller liniær? Optimistisk-progressiv eller pessimistisk regressiv? Tillægges den historiske udvikling et bestemt teleologisk formål/slutmål?)
- Hvad driver historien? Optræder der 'hovedpersoner' i fremstillingen? – hvilken betydning tillægges de? Eller er det i højere grad materielle faktorer (sociale forhold, økonomi, teknologi, produktion og magtrelationer), der tillægges afgørende betydning for udviklingen? Foregår forklaringerne mest på aktør- eller strukturniveau?
- Hvilket historiesyn er der tale om?